

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра екології та ботаніки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

В. Г. Скляр

« 11 » 06 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СИЛАБУС)

32 ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

(Шифр дисципліни за ОПП)

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітня програма: «ЕКОЛОГІЯ»; ПЕРШИЙ (БАКАЛАВРСЬКИЙ) РІВЕНЬ

Факультет: *Агротехнологій та природокористування*

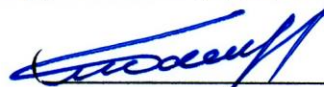
2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма з навчальної дисципліни –
ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
 для студентів спеціальності 101 «Екологія» денної та заочної форм навчання

Розробники:

Баштовий М.Г. - доцент., доктор філософії (PhD), к. б. н., доцент кафедри екології та ботаніки

Скляр В.Г. – професор, доктор біологічних наук, професор кафедри екології та ботаніки

();

()

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри екології та ботаніки

Протокол від 11 червня 2020 року №17

Завідувач кафедри **В.Г. Скляр**
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Погоджено:

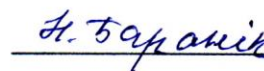
Гарант освітньої програми (Скляр В.Г.)

Декан факультету **І.М. Коваленко**
 на якому викладається дисципліна

Декан факультету
 до якого належить кафедра

Методист відділу якості освіти,
 ліцензування та акредитації

Зареєстровано в електронній базі: дата: 10.07 2020 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 6	Галузь знань: 10 Природничі науки (шифр і назва)	Нормативна	
	СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: 101 «Екологія» (шифр і назва)		
Модулів – 4	Освітній ступінь: бакалавр	Рік підготовки:	
Змістових модулів: 4		2020-2021-й	2020-2021-й
		Курс	
		4	4
		Семестр	
Загальна кількість годин - 180		7-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,9 самостійної роботи студента - 3,1		Лекції	
		12 год.	12 год.
		Практичні, семінарські	
		26 год.	26 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		52 год.	52 год.
		Індивідуальні завдання:	
Вид контролю:			
залік	залік		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання - 42,0/58,0 (38/52) 7-й семестр

42,0/58,0 (38/52) 8-й семестр

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: засвоєння майбутніми фахівцями-кологами необхідного мінімуму знань з теоретичних і методологічних основ природоохоронного законодавства та екологічного права, формування у студентів сталої системи еколого-правових поглядів і знань, навичок застосування екологічного законодавства, підвищення рівня свідомості та еколого-правової культури. Формування знань з основ теорії управління; основних напрямів екологічної політики держави; стратегії природоохоронної діяльності, яка передбачає розробку и впровадження екологічного законодавства, втілення в життя економічного механізму природокористування; міжнародного досвіду управління в природоохоронній діяльності; міжнародній екологічній діяльності України, в т.ч. співробітництво в рамках ЄЕК ООН.

Формування у студентів системи знань щодо теорії, методів та форм управління екологічною діяльністю, екологізацією відтворювальних процесів (виробництва) на різних ієрархічних рівнях народногосподарської діяльності,

Завдання:

- вивчення та засвоєння соціально-економічних принципів раціонального природокористування на регіональному та національному рівнях, адекватних ринковому механізму;
- вивчення механізму управління процесами природокористування та охорони навколишнього середовища, особливостей використання адміністративних, правових, економічних та мотиваційних інструментів регулювання природокористування та ресурсозбереження;
- вивчення теоретичних та методичних підходів до визначення ефективності природоохоронних заходів
- висвітлення загальних економічних, теоретичних і практичних проблем природокористування і реальних можливостей їх вирішення з використанням сучасного економічного інструментарію;
- вивчення зарубіжного досвіду вирішення проблем природокористування та ресурсозбереження;
- сприяння подоланню стереотипу технократичного мислення в питаннях охорони довкілля і формування сучасного екологічного світогляду з метою вироблення активної конструктивної позиції і почуття громадянської відповідальності індивіду за екологічну безпеку теперішнього і майбутніх поколінь людей.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- основні принципи та методи економіки природокористування;
- сучасні концепції природокористування (в т.ч. екологічно збалансованого розвитку);
- особливості функціонування господарського (фінансово-економічного) механізму управління природокористуванням в умовах сталого розвитку;
- основні завдання сучасної екологічної політики України і стратегії її розвитку;
- законодавчі акти України, в яких регламентуються засади екологічного управління;
- зв'язки та структуру управління природокористуванням та природоохоронною діяльністю, компетенції та функції основних структурних елементів системи управління;
- діючі організаційні структури управління діяльністю на державному і регіональному рівнях, їх основні функції і методи діяльності;
- роль менеджменту організації природоохоронної діяльності, його основні напрямки у системі господарського механізму природокористування;

вміти:

- використовувати методичні підходи до економічної оцінки природних ресурсів та розрахунку економічного збитку від антропогенної діяльності;
- визначати економічну ефективність природоохоронної діяльності;
- застосовувати на практиці економічні методи та фінансово-економічні інструменти охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів;
- здійснювати свою професійну діяльність у відповідності до принципів сталого розвитку;
- визначати екологічні проблеми України та з'ясувати їх у контексті стратегії екологічної політики держави;- чітко визначити функції та ієрархію системи екологічного управління;
- орієнтуватися у світових та вітчизняних стандартах та регламентах з екологічного управління;

- планувати заходи, спрямовані на поліпшення екологічної ситуації, раціонального використання природних ресурсів на різних рівнях (державному, корпоративному, місцевому, громадському).

За результатами вивчення дисципліни студент має досягнути наступних програмних результатів навчання на набуті таких компетентностей:

- Програмні результати навчання:

ПР02. Розуміти основні екологічні закони, правила та принципи охорони довкілля та природокористування.

ПР03. Розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування.

ПР05. Знати концептуальні основи моніторингу та нормування антропогенного навантаження на ландшафтні екосистеми.

ПР06. Виявляти фактори, що визначають формування ландшафтно-біологічного різноманіття.

ПР07. Розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та/або стандартних підходів та міжнародного і вітчизняного досвіду.

ПР09. Демонструвати навички оцінювання непередбачуваних екологічних проблем і обдуманого вибору шляхів їх вирішення.

ПР10. Уміти застосовувати програмні засоби, ГІС-технології та ресурси Інтернету для інформаційного забезпечення екологічних досліджень.

ПР13. Уміти формувати ефективні комунікаційні стратегії з метою донесення ідей, проблем, рішень та власного досвіду в сфері екології.

ПР16. Вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі.

ПР22. Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля.

ПР23. Демонструвати навички впровадження природоохоронних заходів та проектів.

- Компетентності:

Інтегральна:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні проблеми у сфері екології, охорони довкілля і збалансованого природокористування, що передбачає застосування основних теорій та методів наук про довкілля, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

- Загальні компетентності:

K01. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

K08. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

-

- Спеціальні компетентності :

K14. Знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.

K15. Здатність до критичного осмислення основних теорій, методів та принципів природничих наук.

K17. Знання сучасних досягнень національного та міжнародного екологічного законодавства.

K20. Здатність проводити екологічний моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища

K28. Здатність до оцінки впливу на стан довкілля та біоти різних технологій і видів природокористування, обумовлених веденням сільського господарства, до виявлення екологічних ризиків, пов'язаних агропромисловістю

3. Програма навчальної дисципліни

рекомендована навчально-методичною радою факультету агротехнологій та природокористування СНАУ протокол №_8_ від «22» травня_ 2018р.

Затверджена Вченою радою СНАУ протокол №_8_ від 02.07.2018 року.

Змістовий модуль 1. Нормативно-правові основи охорони та захисту довкілля.

Тема 1. Законодавче та нормативно-правове регулювання в сфері охорони природи, природокористування та екологічної безпеки.

Основні законодавчі акти в галузі охорони довкілля: Конституція України, Постанови Верховної ради України, Кодекси та Закони. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища України» (1991) – базовий закон в галузі охорони довкілля. Закони України «Про природно-заповідний фонд України» (1992), «Про тваринний світ» (1993) та ін. Водний кодекс України, Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, Кодекс України про надра.

Підзаконні нормативно-правові акти в галузі охорони довкілля: Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Накази та Розпорядження міністерств та відомств. Система екологічних нормативів та стандартів.

Тема 2. Природноресурсове право. Стан нормативної бази охорони природи. Законодавство, як сукупність нормативних актів, які встановлюють порядок раціонального використання природних ресурсів (земельних, водних тощо) як об'єктів права державної власності сукупність нормативних актів, які встановлюють порядок охорони природи, раціонального використання природних ресурсів, захисту навколишнього середовища з метою забезпечення якості середовища життя людини в інтересах теперішнього та майбутнього поколінь.

Тема 3. Еколого-правовий режим раціонального використання й охорони земель. Завдання земельного законодавства, форми власності, права та обов'язки власників та землекористувачів. Використання, охорона земель, контроль за використанням та охороною земель. Відповідальність за порушення земельного законодавства. Вирішення земельних спорів.

Тема 4. Правовий режим використання, відтворення і охорони надр. Правова охорона і компетенція органів управління. Надання надр у користування, права та обов'язки користувачів надр. Плата за користування та охорона надр. Державний контроль за веденням робіт, вивчення і охорона надр. Відповідальність за порушення законодавства про надра

Тема 5. Правовий режим використання, відтворення і охорона вод. Характеристика і завдання водного законодавства, водний та земельний фонд України. Види і права водокористування, охорона вод. Права і обов'язки водокористувачів, відповідальність за порушення водного законодавства. Підстави припинення права спеціального водокористування.

Тема 6. Правовий режим використання, відтворення і охорона лісів. Завдання лісового законодавства, права та обов'язки лісокористувачів. Контроль за охороною, захистом, відтворенням лісів, використання лісових ресурсів. Плата за використання лісових ресурсів, облік лісового фонду. Відповідальність за порушення лісового законодавства. Виникнення та припинення права спеціального використання лісових ресурсів.

Тема 7. Правовий режим використання, відтворення і охорона тваринного світу. Законодавство України про використання, відтворення і охорону тваринного світу. Основні вимоги та принципи права, обов'язки громадян при використанні об'єктів тваринного світу. Охорона, контроль, відповідальність за порушення законодавства про охорону тваринного світу. Правова охорона тваринного світу. Червона книга України.

Тема 8. Правовий режим використання і охорони атмосферного повітря. Завдання Закону «Про охорону атмосферного повітря». Заходи щодо охорони атмосферного повітря. Економічний механізм забезпечення охорони атмосферного повітря, контроль і державний облік в галузі охорони атмосферного повітря. Правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря та відповідальність за них. Захист прав користувачів атмосферного повітря.

Змістовий модуль 2. Загальні питання екологічного права.

Тема 9. Теоретичні і методологічні основи екологічного права. Предмет, джерела та наукові засади екологічного права. Методи, об'єкти екологічного права. Принципи, функції та норми екологічного права. Механізми формування екологічного права. Роль екологічного права в забезпеченні реалізації екологічної політики України. Суб'єкти екологічного права. Система екологічного права. Екологічні права та обов'язки громадян.

Тема 10. Право природокористування. Принципи права природокористування, суб'єкти та об'єкти права природокористування. Право загального та спеціального природокористування та їх ознаки. Особливості права орендного природокористування. Правосуб'єктність природокористування. Орендні правовідносини природокористування. Права і обов'язки природокористувачів. Об'єкти права природокористування. Підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування.

Тема 11. Право власності на природні ресурси. Поняття форми власності на природні ресурси, підстави для їх виникнення. Об'єкти і суб'єкти права власності на природні ресурси. Зміст права власності, форми та методи його забезпечення і припинення. Підстави і порядок припинення права власності на природні ресурси.

Тема 12. Правові і наукові основи управління в галузі екології. Правові засади законодавчого та нормативно-правового регулювання, економічний механізм в галузі охорони довкілля. Поняття, функції, система органів управління в галузі екології.

Тема 13. Науково-методологічна основа міжнародного екологічного права. Поняття і принципи міжнародного екологічного права. Нормативні акти, як джерела міжнародно-екологічного права. Міжнародні об'єкти охорони навколишнього природного середовища. Міжнародні конвенції з навколишнього середовища як форма міжнародного співробітництва.

Змістовий модуль 3. Теоретичні основи управління.

Тема 14. Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління. Загальні поняття і положення: теорія відкритих систем; наука про системи, системна технологія, системна філософія. Структура теоретико-методологічних основ екологічного управління. Методологія системно-екологічного підходу. Стандартні вимоги до систем екологічного управління. Нормативна методологія прийняття рішень. Стандартна модель екологічного управління.

Тема 15. Екологічна політика. Передумови формування екологічної політики держави. Основні складові механізму реалізації державної екологічної політики, проблеми і перспективи її подальшого розвитку. Концепція Стратегії національної екополітики України до 2020 р.

Тема 16. Державна система екологічного управління. загальні положення. функції та ієрархія державної системи екологічного управління. Органи загального та спеціального державного управління. Спеціальні функції державного екологічного управління.

Система корпоративного екологічного управління. Сутність та особливості корпоративного екологічного управління. Вимоги Європейського регламенту з екологічного управління і аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001 та ISO 14004.

Система місцевого екологічного управління. Адміністративні системи місцевого екологічного управління. Місцева екологічна політика, програми.

Системи спеціального екологічного управління. Система басейного управління. Система управління формуванням національної екологічної мережі. Система управління екологічною безпекою.

Інформаційні системи екологічного управління. Кадастрова інформаційна система, екологічний моніторинг, екологічне картографування, географічні інформаційні системи, регіональні інформаційні системи. Їх специфіка в екологічному управлінні.

Тема 17. Міжнародний досвід в управлінні навколишнім природним середовищем.

Всесвітня програма дій на XXI століття. Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища. Координуючий орган з екологічною управлінською інфраструктурою – ООН. Участь неурядових організацій, наукових закладів і приватного сектора, а також місцевих груп і громад. Міжнародні аспекти збалансованого розвитку населених пунктів і вдосконалення комплексного управління. Міжнародна екологічна діяльність України.

Змістовий модуль 4. Економічні аспекти використання природних ресурсів та проблеми забруднення навколишнього природного середовища.

Тема 18. Проблеми загального та спеціального використання природних ресурсів. Основні концепції природокористування й охорони навколишнього середовища. Розвиток продуктивних сил та антропогенний вплив на навколишнє середовище. Основні системні закони і закономірності взаємодії суспільства і природи. Природні фактори і соціально-економічний розвиток. Природний капітал, його функції та ефективність використання. Підходи до економічної оцінки природних ресурсів. Інституціональний механізм управління в галузі природокористування та охорони навколишнього середовища. Ресурсозбереження як екологічно орієнтована діяльність. Екологізація економіки .

Тема 19. Фінансово-економічний механізм охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Економічний збиток від забруднення навколишнього середовища.

Проблеми оцінки ефективності природоохоронної діяльності. Економічний та соціальний ефект природоохоронних заходів. Галузеві показники економічного зростання. Еколого-економічний аналіз господарської діяльності. Оцінка ефективності ресурсозбереження.

Тема 20. Міжнародна діяльність у вирішенні проблем природокористування та охорони довкілля. Структурно-змістовна основа господарського (фінансово-економічного) механізму природокористування. Фінансово-економічні інструменти охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Екологічний менеджмент на підприємстві. Екологічний маркетинг. Екологізація науково-технічного прогресу. Екологічний облік аудит та страхування на підприємстві. Екологізація економіки. Концепція сталого (збалансованого) розвитку та принципи її реалізації. Становлення концепції сталого розвитку України. Міжнародне співробітництво в області охорони довкілля.

7-й Осінній семестр
4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усьо-го	у тому числі					усьог-о	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Модуль 1. Нормативно-правові основи охорони та захисту довкілля.</i>												
Змістовий модуль 1. Нормативно-правові основи охорони та захисту довкілля.												
Тема 1. Законодавче та нормативно-правове регулювання в сфері охорони природи, природокористування та екологічної безпеки	6	-	2			4						
Тема 2. Природноресурсове право.	6	-	2			4						
Тема 3. Еколого-правовий режим раціонального використання й охорони земель.	7	2	2			3						
Тема 4. Правовий режим використання, відтворення і охорона надр.	7	2	2			3						
Тема 5. Правовий режим використання, відтворення і охорона вод.	6	1	2			3						
Тема 6. Правовий режим використання, відтворення і охорона лісів.	8	1	2			5						
Тема 7. Правовий режим використання, відтворення і охорона тваринного світу.	9	1	2			6						
Тема 8. Правовий режим використання і охорони атмосферного повітря.	7	1	2			4						
Разом за змістовим модулем 1	54	8	16			30						
Модуль 2. Загальні питання екологічного права.												
Змістовий модуль 2. Загальні питання екологічного права.												
Тема 9. Теоретичні і методологічні основи екологічного права.	6	-	2			4						
Тема 10. Право природокористування.	6	-	2			4						
Тема 11. Право власності на природні ресурси	6	-	2			4						
Тема 12. Правові і наукові основи управління в галузі екології.	6	2	2			4						
Тема 13. Науково-методологічна основа міжнародного екологічного права.	8	2	2			4						
Разом за змістовим модулем 2	34	4	10			20						
Разом за модуль 2	34	4	10			20						
Усього осінній семестр	90	12	26			46						

1. Теми та план лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Законодавче та нормативно-правове регулювання в сфері охорони природи, природокористування та екологічної безпеки. 1. Законодавче та нормативно-правове регулювання в сфері охорони природи, природокористування та екологічної безпеки.. 2. Стан нормативної бази охорони природи 3. Економічний механізм природокористування та фінансування природоохоронної діяльності	2
2	Тема 3. Еколого-правовий режим раціонального використання й охорони земель. 1. Завдання земельного законодавства. Форми та види власності на землю. 3. Права та обов'язки власників земель та землекористувачів, захист та гарантія їх прав. 4. Використання земель. Правова охорона земель. Контроль за використанням та охороною земель 5. Відповідальність за порушення земельного законодавства	2
3	Тема 4. Правовий режим використання, відтворення і охорона надр. 1. Правова охорона надр 2. Компетенція органів управління. Надання надр у користування. 4. Права та обов'язки користувачів надр. Плата за користування надрами. 5. Державний контроль і нагляд за веденням робіт по геологічному вивченню надр, їх використанням і охороною. Відповідальність за порушення законодавства про надра	2
4	Тема 5-6. Правовий режим використання, відтворення і охорона вод і атмосферного повітря. 1. Характеристика і завдання водного законодавства. 2. Види права водокористування. Охорона вод. 3. Відповідальність за порушення водного законодавства 4. Завдання закону про охорону атмосферного повітря 5. Стандартизація і нормування у галузі охорони атмосферного повітря 6. Заходи щодо охорони атмосферного повітря 7. Державний облік та моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря 8. Правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря та відповідальність за них	2
5	Тема 7-8. Правовий режим використання, відтворення і охорона лісів і тваринного світу. 1. Завдання лісового законодавства України. Права та обов'язки лісокористувачів. 2. Контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів. 3. Право використання лісових ресурсів. Плата за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду. Державний облік лісового фонду. Відповідальність за порушення лісового законодавства. 4. Завдання законодавства України про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Об'єкти тваринного світу. 5. Основні вимоги та принципи охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу. Права та обов'язки громадян при використанні об'єктів тваринного світу. 6. Охорона тваринного світу. Контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. Відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу.	2
6	Тема 12-13. Правові і наукові основи управління в галузі екології. Науково-методологічна основа міжнародного екологічного права. 1. Поняття управління в галузі екології, 2. Функції управління в галузі екології 3. Система органів управління в галузі екології. 4. Механізм формування екологічного права. Місце екологічного права в системі екологічних і правових наук	2
	Разом	12

1. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Дослідження природокористування як практичної діяльності людства.	4
2	Тема 2. Ознайомлення з основними поняттями та термінами збалансованого природокористування.	4
3	Тема 2. Вивчення основних соціально - екологічних криз, шляхів їх вирішення та роль в еволюції.	4
4	Тема 3. Аналіз історичних етапів взаємодії суспільства та природи.	4
5	Тема 3. Дослідження основних проблем природокористування, його видів та впливу на довкілля.	6
6	Тема 4. Аналіз впливу людської діяльності на довкілля.	2
7	Тема 4. Дослідження соціоекологічних проблем регіону.	2
	Разом	26

1. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні законодавчі акти в галузі охорони довкілля. 1. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 р. № 1264-XII зі змінами від 17.05.2012 р. №4713-VI. 2. Закон України "Про природно-заповідний фонд" від 16.06.1992 р. № 2456-XII зі змінами від 16.06.2011 р. №3530- VI. 3. Закон України "Про екологічну експертизу" від 9.02.1995р. № 46/95-ВР зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI.	10
2	Відповідальність за порушення законодавства про надра. 1. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" від 8.02.1995 р. №39/95-ВР зі змінами від 17.05.2012 р. №4717-VI. 2. Закон України "Про поводження з радіоактивними відходами" від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР зі змінами від 23.12.2010 р. №2856-VI. 3. Закон України "Про відходи" від 5.03.1998 р. № 187/98-ВР зі змінами від 6.07.2012 р. №5179-VI.	6
3	Відповідальність за порушення водного законодавства. 1. Закон України "Про захист рослин" від 14.10.1998 р. № 180-XIV зі змінами від 17.02.2011 р. №3042-XIV. 2. Закон України "Про рослинний світ" від 9.04.1999 р. № 591-XIV зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-IV. 3. Закон України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" від 10.02.2000 р. № 1436-III;	6
4	1. Правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря та відповідальність за них. 2. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" від 16.10.1992 р. № 2707-XII зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI.	6
5	1. Охорона, контроль, відповідальність за порушення законодавства про охорону тваринного світу. Закон України "Про тваринний світ" від 13.12.2001 р. № 2894-III зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI. 2. Закон України "Про Червону книгу України" від 7.02.2002 р. №3055-III зі змінами від 25.12.2008 р. №805-VI.	6
6	Екологічні права та обов'язки громадян.	8
7	Міжнародні біосферні об'єкти охорони навколишнього природного середовища.	10
	Разом	46

8-й Весняний семестр

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 3.												
Змістовий модуль 3. Теоретичні основи управління.												
Змістовий модуль 3. Нормативно-правові основи управління, охорони та захисту довкілля.												
Тема 14. Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління. Загальні поняття і положення: теорія відкритих систем; Стандартна модель екологічного управління.	10	2	4			4						
Тема 15. Екологічна політика. Передумови формування екологічної політики держави. Концепція Стратегії національної екополітики України до 2020 р.	10	2	4			4						
Тема 16. Державна система екологічного управління. загальні положення. функції та ієрархія державної системи екологічного управління. Спеціальні функції державного екологічного управління.	12	2	4			6						
Тема 17. Міжнародний досвід в управлінні навколишнім природним середовищем. Всесвітня програма дій на XXI століття. Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища.	12	2	4			6						
Разом за змістовим модулем 3	44	8	16			20						
Модуль 4. Економічні аспекти використання природних ресурсів та проблеми забруднення навколишнього природного середовища.												
Змістовий модуль 4. Економічні аспекти використання природних ресурсів та проблеми забруднення навколишнього природного середовища.												
Тема 18. Проблеми загального та спеціального використання природних ресурсів Розвиток продуктивних сил та антропогенний вплив на навколишнє середовище. Основні системні закони і закономірності взаємодії суспільства і природи.	6	2	4			6						

Тема 19. Фінансово-економічний механізм охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Економічний збиток від забруднення навколишнього середовища. Проблеми оцінки ефективності природоохоронної діяльності.	6	-	4			12						
Тема 20. Міжнародна діяльність у вирішенні проблем природокористування та охорони довкілля. Фінансово-економічні інструменти охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів.	6	2	2			8						
Разом за змістовим модулем 4	34	4	10			26						
Разом за модуль 4	34	4	10			26						
Усього весняний семестр	90	12	26			46						

2. Темати та план лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Законодавче та нормативно-правове регулювання в сфері охорони природи, природокористування та екологічної безпеки. 1. Законодавче та нормативно-правове регулювання в сфері охорони природи, природокористування та екологічної безпеки.. 2. Стан нормативної бази охорони природи 3. Економічний механізм природокористування та фінансування природоохоронної діяльності	2
2	Тема 3. Еколого-правовий режим раціонального використання й охорони земель. 1. Завдання земельного законодавства. 2. Форми та види власності на землю. 3. Права та обов'язки власників земель та землекористувачів, захист та гарантія їх прав. 4. Використання земель. 5. Правова охорона земель. 6. Контроль за використанням та охороною земель 7. Відповідальність за порушення земельного законодавства	2
3	Тема 4. Правовий режим використання, відтворення і охорона надр. 1. Правова охорона надр 2. Компетенція органів управління. 3. Надання надр у користування. 4. Права та обов'язки користувачів надр 5. Плата за користування надрами. 6. Охорона надр 7. Державний контроль і нагляд за веденням робіт по геологічному вивченню надр, їх використанням і охороною 8. Відповідальність за порушення законодавства про надра	2

4	<p>Тема 5-6. Правовий режим використання, відтворення і охорона вод і атмосферного повітря.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Характеристика і завдання водного законодавства. 2. Водний та земельний фонди України. 3. Види права водокористування 4. Охорона вод. 5. Права і обов'язки водокористувачів 6. Відповідальність за порушення водного законодавства 7. Завдання закону про охорону атмосферного повітря 8. Стандартизація і нормування у галузі охорони атмосферного повітря 9. Заходи щодо охорони атмосферного повітря 10. Додержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при проектуванні, будівництві та реконструкції промислових об'єктів 11. Економічний механізм забезпечення охорони атмосферного повітря 12. Контроль по охороні атмосферного повітря 13. Державний облік та моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря 14. Правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря та відповідальність за них 	2
5	<p>Тема 7-8. Правовий режим використання, відтворення і охорона лісів і тваринного світу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Завдання лісового законодавства України. 2. Права та обов'язки лісокористувачів. 3. Контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів. 4. Право використання лісових ресурсів. 5. Плата за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду. 6. Державний облік лісового фонду. 7. Відповідальність за порушення лісового законодавства. 8. Завдання законодавства України про охорону, використання і відтворення тваринного світу, 9. Об'єкти тваринного світу. 10. Основні вимоги та принципи охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу. 11. Права та обов'язки громадян при використанні об'єктів тваринного світу. 12. Права та обов'язки користувачів об'єктами тваринного світу 13. Охорона тваринного світу. 14. Контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. 15. Відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу. 	1
6	<p>Тема 12. Правові і наукові основи управління в галузі екології.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття управління в галузі екології, 2. Функції управління в галузі екології 3. Система органів управління в галузі екології. 	1
7	<p>Тема 13. Науково-методологічна основа міжнародного екологічного права.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Об'єктивні передумови розвитку еколого-правових норм. 2. Механізм формування екологічного права. 3. Місце екологічного права в системі екологічних і правових наук. 4. Роль екологічного права у здійсненні екологічної політики держави. 5. Основні напрями державної екологічної політики. 6. Реалізація державної політики України в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. 	2
	Разом	12

2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Дослідження природокористування як практичної діяльності людства.	4
2	Тема 2. Ознайомлення з основними поняттями та термінами збалансованого природокористування.	4
3	Тема 2. Вивчення основних соціально - екологічних криз, шляхів їх вирішення та роль в еволюції.	4
4	Тема 3. Аналіз історичних етапів взаємодії суспільства та природи.	4
5	Тема 3. Дослідження основних проблем природокористування, його видів та впливу на довкілля.	6
6	Тема 4. Аналіз впливу людської діяльності на довкілля.	2
7	Тема 4. Дослідження соціоекологічних проблем регіону.	2
	Разом	26

2. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні законодавчі акти в галузі охорони довкілля. 1. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР зі змінами від 12.04.2012 р. №9-рп/2012. 2. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 р. № 1264-XII зі змінами від 17.05.2012 р. №4713-VI.	10
2	Відповідальність за порушення законодавства про надра. 1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III зі змінами від 5.07.2012 р. №5077-VI. 2. Кодекс України "Про надра" від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР зі змінами від 12.04.2012 р. №4650-VI.	6
3	Відповідальність за порушення водного законодавства. 1. Закон України "Про питну воду і питне водопостачання" від 10.01.2002 р. № 2918-III зі змінами від 23.02.2012 р. №4434-VI. 2. Закон України "Про рибу, інші водні живі ресурси і харчову продукцію з них" від 6.03.2003 р. № 486-IV зі змінами від 6.07.2010 р. №2436-VI.	6
4	Правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря та відповідальність за них. 1. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" від 16.10.1992 р. № 2707-XII зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI. 2. Закон України "Про екологічну експертизу" від 9.02.1995р. № 46/95-ВР зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI.	6
5	Охорона, контроль, відповідальність за порушення законодавства про охорону тваринного світу. 1. Закон України "Про природно-заповідний фонд" від 16.06.1992 р. № 2456-XII зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI. 2. Закон України "Про тваринний світ" від 13.12.2001 р. № 2894-III зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI. 3. Закон України "Про Червону книгу України" від 7.02.2002 р. №3055-III зі змінами від 25.12.2008 р. №805-VI.	6
6	Екологічні права та обов'язки громадян. 1. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР зі змінами від 12.04.2012 р. №9-рп/2012. 2. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII зі змінами від 15.03.2012 р. №4539-VI. 3. Водний кодекс України від 6.06.1995 р. № 213/95-ВР зі змінами від 22.12.2011 р. №4220-VI. 4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III зі змінами від 5.07.2012 р. №5077-VI. Кодекс України "Про надра" від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР зі змінами від 12.04.2012 р. №4650-VI.	8

7	<p>Міжнародні об'єкти охорони навколишнього природного середовища.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Закон України "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки" від 21.09.2000р. № 1989-III зі змінами від 17.05.2012 р. №4731-VI. 2. Закон України "Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами" від 14.09.2000 р. № 1947-III. 3. Закон України "Про відходи" від 5.03.1998 р. № 187/98-ВР зі змінами від 6.07.2012 р. №5179-VI. 4. Закон України "Про рослинний світ" від 9.04.1999 р. № 591-XIV зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-IV. 5. Закон України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" від 10.02.2000 р. № 1436-III; 	10
	Разом	46

9. Методи навчання

1. Методи навчання за джерелом знань:

1.1. Словесні: розповідь, пояснення, лекція, інструктаж, робота з літературою (виписування, конспектування, виготовлення таблиць, графіків, опорних конспектів тощо).

1.2. Наочні: демонстрація, ілюстрація, спостереження.

1.3. Практичні: практична робота, доповіді за тематикою у формі конспекту, реферату, з якими виступають на семінарських заняттях; підготовка письмових чи ілюстративних матеріалів.

2. Методи навчання за характером логіки пізнання:

2.1. Аналітичний – аналіз показників соціально-економічного розвитку регіональних підприємств і їх оцінки впливу на довкілля.

2.2. Методи синтезу – групування показників економічної ефективності виробництва і збалансованого використання природних ресурсів регіону без порушення чинного законодавства України.

2.3. Дедуктивний метод на основі засвоєних теоретичних положень визначати еколого-економічні показники розвитку збалансованого товаровиробництва та його оцінку впливу на довкілля.

3. Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів:

3.1. Проблемний - вивчення проблем і тенденцій розвитку економіки регіонів України і світу; переосмислення теоретичних положень щодо принципів, чинників і закономірностей, стратегії і тактики підвищення ефективності ведення господарства на найближчу і віддалену перспективу; вивчення проблем укріплення фінансово-економічного стану підприємств;

3.2. Дослідницький – дослідження сучасних напрямків екологічних технологій в енергетиці, переробці сировини та утилізації відходів виробництва.

3.3. Репродуктивний – застосування системи нормативно-правових актів чинного законодавства України для визначення напрямків підвищення економічної ефективності виробництва.

4. Активні методи навчання - використання комп'ютерних засобів навчання, круглі столи, використання проблемних ситуацій, групові дослідження, самооцінка знань, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій.

5. Інтерактивні технології навчання:

Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment — модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище);

використання мультимедійних технологій, діалогове навчання.

10. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС

Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)

Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:

- рівень знань, продемонстрований на практичних, лабораторних та семінарських заняттях;
- активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
- результати виконання та захисту лабораторних робіт;
- виконання аналітично-розрахункових завдань;
- написання рефератів, звітів; результати тестування - **Moodle**;

**11. Розподіл балів, які отримують студенти
Осінній семестр**

Поточне тестування та самостійна робота													СРС	Разом за модуль	Атестація	Сума
Модуль 1 – 35 балів								Модуль 2 – 35 балів								
Змістовий модуль 1								Змістовий модуль 2								
T 1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T 9	T10	T11	T12	T1	15	85 (70+15)	15	100
4	4	4	4	4	5	5	5	8	8	8	6	5				

Весняний семестр

Поточне тестування та самостійна робота										СРС	Разом за модулі та СРС	Атестація	Сума
Модуль 1 – 35 балів					Модуль 2 – 35 балів								
Змістовий модуль 3					Змістовий модуль 4								
T 14	T15	T16	T17	T 18	T19	T20				15	85 (70+15)	15	100
10	10	5	10	12	12	11							

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення за власними науковими дослідженнями:

- Перспективи розвитку вітрової енергетики в Україні на прикладі будівництва ВЕС на території Воловецького та Свалявського району Закарпатської області
Баштовий М. Г., к.б.н., доцент, Капітан М. М., студ. 5 курсу ФАТП, спец. «Екологія» Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (17-20 квітня 2019 р.). – Суми, 2019. – С.20.
- Оцінка впливу на довкілля, охорона навколишнього середовища та збалансоване використання природних ресурсів в Сумській області: Забруднення поверхневих вод. Трофименко Д. О., студ. 4 курсу ФАТП, спец. —Екологія, доц. М. Г. Баштовий Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (17-20 квітня 2019 р.). – Суми, 2019. – С.25.
- ЗАСТОСУВАННЯ ГІС-ТЕХНОЛОГІЙ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ НА ВОДОЗБІРНОМУ БАСЕЙНІ Р.ПРИП'ЯТЬ
Баштовий М.Г. доктор філософії, PhD, к.б.н., доцент Гапон В.В., студ. ЕКО 1801-2 ФАТП, спец. «Екологія» Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (17-20 квітня 2020 р.). – Суми, 2020.– С.3.
- ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА СТАНУ ОЗЕРА ЛЕБЕДИНСЬКЕ В МІСТІ ЛЕБЕДИН СУМСЬКАОБЛАСТЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ГІС-ТЕХНОЛОГІЙ Баштовий М.Г., к.б.н., доцент Трофименко Д.О., студ. 1м курсу ФАТП, спец. «Екологія» Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (17-20 квітня 2020 р.). – Суми, 2020.– С.8.
- ОЦІНКА СТАНУ ФІТОЦЕНОЗІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗА СПЕКТРАЛЬНИМИ ІНДЕКСАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ
Баштовий М.Г., к.б.н., доцент Рубан А.В., студ. 1м курсу ФАТП, спец. «Екологія» Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (17-20 квітня 2020 р.). – Суми, 2020.– С.7.

12. Рекомендована література Базова

1. Бойчук Ю. Екологія і охорона навколишнього середовища: Навч. посібник. – Суми, 2007.
  2. Гавриленко О. Екогеографія України: Навч. посібник. – Київ, 2008.
  3. Гнатів П. Природні ресурси України: Навч. посібник. – Львів, 2012.
  4. Джигирей В. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посібник. – Київ, 2007.
  5. Бойчук Ю. Основи екології та екологічного права: Навч. посібник. – Суми, 2005.
  6. Генсірук С. Регіональне природокористування: Навч. посібник. – Львів, 1992.
  7. Кіпчач Ф. Землі України: право власності, стан використання, охорона: Навч. посібник. – Львів, 2010.
  8. Кукурудза С. Використання та охорона водних ресурсів: Навч. посібник. – Львів, 2009.
  9. Барановський В. Україна. Еколого-географічний атлас. Атлас-монографія. – Київ, 2006.
  10. Мельник Л. Основи стійкого розвитку. Навч. посібник. – Суми, 2005.
    - а. Законодавча база
  11. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР зі змінами від 12.04.2012 р. №9-рп/2012.
  12. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 р. № 1264-XII зі змінами від 17.05.2012 р. №4713-VI.
  13. Закон України "Про природно-заповідний фонд" від 16.06.1992 р. № 2456-XII зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI.
  14. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" від 16.10.1992 р. № 2707-XII зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI.
  15. Закон України "Про екологічну експертизу" від 9.02.1995р. № 46/95-ВР зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI.
  16. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" від 8.02.1995 р. №39/95-ВР зі змінами від 17.05.2012 р. №4717-VI.
  17. Закон України "Про поводження з радіоактивними відходами" від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР зі змінами від 23.12.2010 р. №2856-VI.
  18. Закон України "Про відходи" від 5.03.1998 р. № 187/98-ВР зі змінами від 6.07.2012 р. №5179-VI.
  19. Закон України "Про захист рослин" від 14.10.1998 р. № 180-XIV зі змінами від 17.02.2011 р. №3042-XIV.
  20. Закон України "Про рослинний світ" від 9.04.1999 р. № 591-XIV зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-IV.
  21. Закон України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" від 10.02.2000 р. № 1436-III;
  22. Закон України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" від 13.07.2000 р. № 1908-III зі змінами від 9.02.2006 р. №3421-IV.
  23. Закон України "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки" від 21.09.2000р. № 1989-III зі змінами від 17.05.2012 р. №4731-VI.
  24. Закон України "Про мисливське господарство та полювання" від 22.02.2000 р. № 1478-III зі змінами від 21.01.2010 р. №1827-VI.
  25. Закон України "Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами" від 14.09.2000 р. № 1947-III.
  26. Закон України "Про тваринний світ" від 13.12.2001 р. № 2894-III зі змінами від 16.06.2011 р. №3530-VI.
  27. Закон України "Про Червону книгу України" від 7.02.2002 р. №3055-III зі змінами від 25.12.2008 р.
  28. Закон України "Про питну воду і питне водопостачання" від 10.01.2002 р. № 2918-III зі змінами від 23.02.2012 р. №4434-VI.
  29. Закон України "Про рибу, інші водні живі ресурси і харчову продукцію з них" від 6.03.2003 р. № 486-IV зі змінами від 6.07.2010 р. №2436-VI.
  30. Закон України "Про охорону земель" від 19.07.2003 р. № 962-IV зі змінами від 23.02.2012 р. №4444-VI.
  31. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-XII зі змінами від 15.03.2012 р. №4539-VI.
  32. Водний кодекс України від 6.06.1995 р. № 213/95-ВР зі змінами від 22.12.2011 р. №4220-VI.
  33. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III зі змінами від 5.07.2012 р. №5077-VI.
  34. Кодекс України "Про надра" від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР зі змінами від 12.04.2012 р. №4650-VI.
- Додаткова**
35. Мельник Л. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: Підручник. – Суми, 2005. – 759 с.
  36. Клименко М. Моніторинг довкілля: Підручник. – Київ, 2006.
  37. Кучер Л. Ю. Економіка природокористування: навчальний посібник / Л. Ю. Кучер, А. В. Кучер. – Х. : ФОРМ Федорко М. Ю., 2014. – 264 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Верховна рада України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://rada.gov.ua>;
2. Урядовий портал. Єдиний портал веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua>;
3. Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>;
4. Міністерство екології та природних ресурсів України. Офіційний портал [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua>;
5. Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник портал [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://zapovidnyk.org.ua/index.php?fn=2t&n=160646574147>;
6. Національний екологічний центр України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.necu.org.ua>
7. Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/>